

Izhodišča za vzpostavitev Centra
za promocijo branja odraslih v
Mestni knjižnici Ljubljana

september 2020

IZHODIŠČA ZA VZPOSTAVITEV CENTRA ZA PROMOCIJO BRANJA ODRASLIH V MESTNI KNJIŽNICI LJUBLJANA

Simona Resman

I. UVOD

Namen dokumenta Izhodišča za vzpostavitev Centra za promocijo branja¹ odraslih v Mestni knjižnici Ljubljana (MKL) je pregled osnovnih gradnikov promocije branja, ki jih opredeljuje knjižničarska stroka v sklopu leposlovnega knjižničarstva za odrasle.

Po UNESCO-vi definiciji je pismenost veščina prepoznavanja, razumevanja, interpretiranja, ustvarjanja, prenašanja, vrednotenja in uporabe tiskanega in pisanega gradiva v različnih kontekstih. Bralno pismen je tisti, ki bere tekoče in je sposoben informacije, dobljene z branjem, uporabljati pri reševanju učnih in življenjskih problemov ter za osebno rast.

V širšem smislu v splošni knjižnici promocija branja zajema aktivnosti vse od nabavne politike, protokola izposoje, informacijskega dela knjižničnega osebja, promocijska gradiva, pa vse do neposrednih spodbud in akcij (svetovanje za branje, bralni projekti, literarni programi). Knjižnica se pri razvoju bralca osredotoča na posameznika, na povečanje njegove samozavesti in uživanja v branju ter na razširitev izbire branja, možnost delitve bralne izkušnje in podporo branju kot ustvarjalni aktivnosti.

V raziskavi, ki so jo izvedli IFLA, International Reading Association – IRA in U.S. Center for Applied Linguistics – CAL² maja 2007, je bilo identificirano devet ključnih dejavnikov, ki pripomorejo k kulturi pismenosti, in pri skoraj vseh dejavnikih so tvorno vključene knjižnice.

Devet ključnih dejavnikov:

1. Dostop do gradiva.
2. Posedovanje lastnih knjig.
3. Alternativne organizacije, ki zagotavljajo knjige ljudem, ki si jih ne morejo privoščiti.
4. Nacionalne bralne strategije.
5. Različna gradiva za zagovorništvo pismenosti otrok in odraslih.
6. Izobraževalni modeli in gradiva za opismenjevanje in učenje branja.
7. Sodelovanje med različnimi organizacijami in programi.
8. Pomen tiskane besede v sodobni družbi.
9. Promocija pismenosti na državni ravni.

Pregled strokovne literature s področja leposlovnega knjižničarstva zelo jasno pokaže nasprotje med majhnim obsegom raziskav in dokaj velikim obsegom denarja za nakup leposlovnega gradiva, porabljenim časom knjižničnega osebja za delo z leposlovnim gradivom in dodeljenim prostorom za leposlovje v knjižnicah (število polic).

II. LEPOSLOVJE ZA ODRASLE

V preteklosti je, predvsem v anglo saksonskem svetu, na področju delovanja splošnih knjižnic veljalo, da je družbeno nesprejemljivo zagotavljanje leposlovja uporabnikom knjižnice, ker gre za razvedrilno

¹ Besedna zveza »promocija branja« je v dokumentu uporabljena v najširšem pomenu spodbujanja branja.

² Dostopno na: <http://archive.ifla.org/VII/s33/project/DevelopingCulturesLiteracyRep.pdf>

prostočasni in ne za izobraževalno akademski interes. Danes je leposlovje pomemben del knjižnične zbirke, čeprav se s posameznimi elementi, kot so produkcija, izbira in nabava, organiziranost in promocija leposlovja ter komunikacija z bralci leposlovja, knjižničarska stroka še vedno presenetljivo malo ukvarja. Leta 1981 je izšlo temeljno delo Fiction librarianship avtorja Franka Atkinsona, ki je opredelil osnovne elemente leposlovnega knjižničarstva, ki so jih povzeli vsi poznejši avtorji. V knjigi je Atkinson duhovito primerjal več generacij trajajočo debato o tem, ali je zagotavljanje leposlovja sploh utemeljeno, in če je, v kakšnem obsegu ter s kakšnimi omejitvami in pogoji za nabavo, z valjenjem vroče lave vulkana Etne.

Z leposlovnim knjižničarstvom³, historiatom, izzivi s katerimi se srečuje in rešitvami, ki jih stroka ponuja, se podrobno ukvarja članek Domain of Adult Fiction Librarianship, avtoric Liangzhi Yu in Ann O'Brien iz leta 1996, ki smo ga uporabili kot izhodišče za obravnavo leposlovja v splošni knjižnici.

Vlogo leposlovja v splošni knjižnici lahko opazujemo z gledišča:

1. Ukvarjanja z lastnostmi in funkcijami leposlovja v knjižnici.
2. Delovanja knjižnice pri nabavi in obdelavi, predstavljanju, promociji in upravljanju z leposlovno zbirko.
3. Ugotavljanja potreb in navad bralcev.
4. Oblikovanja knjižnične politike na področju leposlovja.

Leposlovje kot vrsta knjižničnega gradiva

Lastnosti in značilnosti leposlovja: leposlovje se razlikuje od strokovnega gradiva v smislu obravnave vsebine. Na najbolj splošni ravni se leposlovje ukvarja z domišljijo, stroka pa temelji na dejstvih.

Delitev leposlovja: prvo ločevanje je zasnovano na delitvi na resno in lahko / razvedrilno leposlovje. Resno leposlovje vsebuje dela, ki temeljijo na domišljiji, ki prispevajo v zakladnico misli in kulture. Lahko razvedrilno leposlovje je pisano za razvedrilo, je beg pred resničnostjo in redko prinaša ustvarjalni ali intelektualni element.

Funkcija leposlovja: funkcija resnega leposlovja je v izzivu bralčevega prepričanja in odnosa, branje resnega leposlovja podeljuje bralcu določen status; funkcija lahkega leposlovja služi predvsem zabavi. Pa vendar ima lahko leposlovje tudi vrednost prenosa pomenov: npr. ljubezenski romani kot žanr ne odražajo samo družbene in moralne vrednote ampak odražajo in posredujejo tudi njihove spremembe glede na čas in kraj dogajanja.

Ugotavljanja potreb in navad bralcev

Bralne potrebe in motivacija: motivi za branje vključujejo branje za užitek (notranje zadovoljstvo); branje za zmanjšanje napetosti in stresa; branje kot obliko komunikacije; branje za krepitev osebnih in družbenih vrednot; branje kot obliko izobraževanja; branje za pomoč in reševanje osebnih problemov.

Kako bralci opredeljujejo svoje potrebe: bralci leposlovja opredeljujejo bralne cilje glede na določene kriterije: predmet (vsebina), okvir (prizorišče dogajanja v času in prostoru), avtorjev namen (avtorjev odnos do predmeta, nabor idej in čustev, ki jih avtor želi posredovati bralcu), dostopnost (nivo posredovanja, težavnost jezika).

³ Slovenska strokovna knjižničarska terminologija ne pozna uradnega izraza za fiction librarianship, v dokumentu je uporabljen prevod leposlovno knjižničarstvo.

Iskanje knjig in metode njihove izbire: pri brskanju kot metodi izbire knjig bralec upa, da bo opazil iskano knjigo, ali pa izbira naključno. To je najbolj pogosta metoda za več kot polovico bralcev, ki iščejo knjige samostojno. Pri tem igrajo pomembno vlogo hrbet knjige, besedilo, platnice in naslov. Kadar bralci iščejo konkretno knjigo, v glavnem iščejo po avtorju.

Knjižnične politike na področju leposlovja

Knjižnične politike na področju oblikovanja zbirke leposlovja izhajajo iz poglobitve funkcije splošne knjižnice, da zagotavlja bralcem za izposajo kvalitetno literaturo in dopolnjuje zbirko z leposlovjem, ki uresničuje status klasične literature.

Vprašanje ali ima lahka literatura svoje mesto v knjižnični zbirki leposlovja ali ne, kaže nasprotje med dvema politikama znotraj sodobne stroke: politiko, ki se osredotoča na naloge knjižnice in politiko, ki je tržno naravnana. Če se je v preteklosti poudarjalo poslanstvo knjižnice, so sedaj v središče vseh aktivnosti postavljane potrebe in zahteve uporabnikov. Splošne knjižnice kupujejo v velikem številu izvodov priporočane in popularne naslove knjig z utemeljitvijo, da uporabniki nočejo na svoj izvod čakati predolgo.

Vnemar pa ne smemo pustiti dejstva, da mora biti knjižnično osebje, ki ga plačujejo davkoplačevalci, sposobno izpolniti višja strokovna pričakovanja, kot le zagotoviti tisto, kar si uporabniki želijo. Knjižnično osebje mora prepoznati pomembne naslove leposlovnih knjig in jih narediti dostopne za javnost.

Ena od funkcij knjižnice je, da zagotavlja lokalni skupnosti prostor za učenje in pridobivanje novih znanj. Knjižnično osebje, ki je zadovoljno z večinskim nakupom trenutno popularnih naslovov, se ne odreka samo strokovni vlogi knjižnih ekspertov, ampak dela zelo slabo uslugo celotni skupnosti, saj zmanjšuje izobraževalno vlogo splošne knjižnice. Knjižnice morajo biti proaktivne v svojem pristopu k zagotavljanju leposlovja⁴.

III. STORITVE ZA DOSTOPNOST LEPOSLOVJA

Storitve knjižnice, ki omogočajo dostopnost leposlovja uporabnikom:

1. Upravljanje z zbirko leposlovja (nabava, obdelava, postavitvev, evalvacija).
2. Dostop do informacij s področja leposlovja.
3. Spodbujanje branja leposlovja.
4. Priporočila uporabnikom / svetovanje / vrednotenje.

Upravljanje z zbirko leposlovja

Nabava gradiva: dejavniki, ki vplivajo na nabavo, so različni pregledi, ocene, recenzije knjig, avtorjev ugled in predlogi uporabnikov.

Knjižnice se velikokrat odločajo za avtomatizem (nabava na ključ) pri nabavi leposlovnega gradiva.

Obdelava gradiva: obdelava gradiva se sestoji iz postopkov katalogizacije, klasifikacije ter predmetne in vsebinske obdelave, ki je hkrati tudi orodje za pisanje anotacij.

Postavitvev zbirke: v času k bralcu usmerjene knjižnice (ne k gradivu) se postavitvev leposlovja poskuša čim bolj približati interesu in potrebam uporabnikov, kar ima za posledico njihovo večje zadovoljstvo. Postavitvev po kategorijah se od knjižnice do knjižnice razlikuje: označevanje na hrbtih knjig (označevanje kategorije s črkami, barvnimi kodami in piktogrami), pri tem pa se ohranja postavitvev po abecedi avtorjev; fizično ločevanje leposlovja glede na žanr; kombinacija obeh prejšnjih postavitvev.

⁴ Najbolj popularno leposlovje lahko ljudje v tujini kupijo zelo poceni v obliki žepnih knjig in splošne knjižnice lahko v določenem obsegu opustijo nakup lahkega leposlovja. V Sloveniji cena lahkega leposlovja v trdi vezavi znaša povprečno 20 eur, kar je eden od vzrokov za povpraševanje po tovrstnem gradivu v splošnih knjižnicah.

Evalvacija zbirke: ocena ustreznosti zbirke najbolj pogosto temelji na razmerju med prirastom in odpisom in ne na odločitvah pri selekciji nakupa. Ocena zbirke je kvalitativna (temelji na uporabi seznamov priporočenih knjig) in kvantitativna (temelji na podatkih o izposoji gradiva).

Dostop do informacij s področja leposlovja

Trende lahko razdelimo v tri sisteme:

- Zagotavljanje klasičnega dostopa do podatkov o gradivu, tako bibliografskih kot vsebinskih.
- Vključevanje številnih nebibliografskih informacij s pomočjo hiper besedil kot načina označevanja besedila ali grafičnih elementov, ki omogočajo povezavo do drugih besedil in elementov⁵.
- Okrepitev funkcije brskanja in vključevanje drugih funkcij kot oblike svetovanja pri izbiri leposlovja.

Spodbujanje branja leposlovja

Spodbujanje branja je najbolj pogost koncept v leposlovnem knjižničarstvu. V osnovi gre za aktivnost knjižnice, ki pri tem uporablja različne metode: osebne kontakte in različna promocijska gradiva, ki oblikujejo zavedanje in prepoznavnost določenih storitev in knjig. Spodbujanje branja je pomembno, saj je več kot polovica bralcev leposlovja naključnih brskačev, ki so zelo odprti za vpliv promocijskih programov in gradiv. Dobra promocija ni poceni (poraba časa in denarja), zato mora biti zasnovana strokovno z opredeljenimi in na ravni celotne knjižnice sprejetimi metodami, praktična za izvedbo ter sporočilno učinkovita in primerna.

Promocijske tehnike: razstave knjig, sezname priporočenih knjig, kazalke, pogovori o knjigah, srečanja z avtorji, sodelovanje z mediji, mnenja bralcev.

Pomembna je komunikacija med bralcem in avtorjem, leposlovje pri tem funkcionira kot medij in knjižnica kot glavni komunikacijski kanal.

Priporočila uporabnikom / svetovanje / vrednotenje

Svetovanje za branje (readers' advisory) je osnovna dejavnost splošne knjižnice, s katero le ta hkrati odgovarja na bralno potrebo bralcev leposlovja ter promovira branje kot dialoško dejavnost, vpeto med literaturo in bralčevo življenjsko situacijo. Knjižnica s svetovanjem za branje neposredno izpolnjuje dva od petih Ranganathanovih zakonov bibliotekarstva, in sicer: *vsakemu bralcu njegovo knjigo* ter *vsaki knjigi njenega bralca*.

Nekaj poudarkov:

- Branje leposlovja je zelo osebna zadeva, posameznikov okus mora biti spoštovan in iz njega izhaja referenčna storitev.
- Nov pogled na popularno kulturo in branje iz užitka daje knjižnici možnost za nov, svež svetovalni servis.
- Knjižnično osebje lahko predlaga posebne naslove in / ali avtorje, glede na pretekle bralne izkušnje, sestavlja bralne sezname glede na obliko, vsebino in predmet, uči uporabnike uporabljati knjižnico.

⁵ Predvsem v obliki namenskih portalov, ki v okviru široko povezanega sistema spletnih povezav omogočajo dostop do spletnih strani, namenjenih knjižnim opisom in recenzijam, knjižničnih katalogov, spletnih knjigarn, člankov na Wikipedii, kakor tudi multimedijskih vsebin (npr. video posnetkov na Youtubu) in drugih spletnih vsebin, ki so namenjene knjižnim in neknjižnim vsebinam. (Npr.: Rezensionen.online.open <http://www.biblio.at/literatur/rezensionen/opac.html>; Dobreknjige.si <https://www.dobreknjige.si/>).

- Tudi lahko literaturo je mogoče vrednotiti in selekcionirati glede na specifične kriterije (prepričljiv zaplet, dobra karakterizacija, domišljijско pisanje, točen opis nekega obdobja, zmožnost obdržati bralčevo zanimanje).

Avtorici Liangzhi Yu in Ann O'Brien v svojem članku zaključita, da so sicer družbeni predsodki proti zagotavljanju leposlovja v knjižnicah odpravljeni, vendar je rast pomena leposlovja še vedno prepočasna.

IV. PROMOCIJA BRANJA

Za promocijo branja, predvsem leposlovja, države oblikujejo različne nacionalne in mednarodne pobude in aktivnosti:

- EURead⁶, ustanovljen 2000, je konzorcij evropskih organizacij, ki podpirajo branje in verjamejo, da je le to predpogoj za uspešno delovanje v današnji medijsko in kulturno raznoliki družbi. Slovenija se je priključila pobudi konzorcija leta 2019 z Nacionalnim mesecem skupnega branja⁷ in s portalom Družinska pismenost⁸, ki povezuje mrežo deležnikov in ustanov za spodbujanje pismenosti in bralne kulture v družini na nacionalni ravni.
- National Year of Reading 2012 so organizirale avstralske knjižnice ob izdatni finančni pomoči avstralske vlade.
- V Sloveniji⁹ na nacionalni ravni za promocijo branja potekajo projekti *Rastem s knjigo*, *Bralna značka*, *Noč knjige*, *Noč z Andersenom*.

Knjižnice omogočajo storitve, ki zagotavljajo dostopnost leposlovja uporabnikom, pri tem pa sta organiziranost in izvajanje zelo različna. Za promocijo branja so v nekaterih knjižnicah, pa tudi strokovnih združenjih, organizirani posebni centri, oblikovani so bralni odbori in komisije, ki svetujejo, priporočajo in vrednotijo.

Nekaj praks iz Slovenije in iz tujine:

- Kongresna knjižnica je ustanovila Center for the book¹⁰ za izvajanje programov in podeljevanje nagrad z namenom spodbujanja in širjenja pismenosti in branja. Podružnice Centra delujejo v 50. zveznih državah. Znotraj Centra deluje The Library of Congress Poetry and Literature Center, katerega naloga je krepitev in spodbujanje razumevanja literature. Center administrira svetovanje za izbor nagrajencev za poezijo, koordinira letne sezone branja, prireditve, predavanja, konference, simpozije, sponzorira nagrade in štipendije za avtorje.
- The Reference and User Services Association (RUSA), divizija American Library Association (ALA) ima odbor strokovnjakov, ki objavlja sezname priporočenega leposlovja¹¹.
- RA (Reader's Advisory) for All: Training Library Workers to Help Leisure Readers deluje od leta 2004 in je zasebna pobuda / blog knjižničarke Becky Siegel Spratford, ki se osredotoča na usposabljanje knjižničnega osebja za pomoč pri branju leposlovja¹².

⁶ Dostopno na: <https://www.euread.com/>

⁷ Dostopno na: <https://nmsb.pismen.si/>

⁸ Dostopno na: <https://družina.pismen.si/>

⁹ Slovenija je Nacionalno strategijo za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019-2030 sprejela decembra 2019, v njej je bila izpostavljena pomembna vloga slovenskih knjižnic. Dostopno na: <https://www.gov.si/novice/2020-01-15-nacionalna-strategija-za-razvoj-bralne-pismenosti-za-obdobje-2019-2030/>

¹⁰ Dostopno na: <http://www.read.gov/cfb/>

¹¹ Dostopno na: <http://www.ala.org/rusa/contact/rosters/codes/rus-codreadlst>

¹² Dostopno na: <http://raforall.blogspot.com/>

- Komisija za čitanje je bila ustanovljena leta 2003, od leta 2008 deluje v okviru Sekcije za splošne knjižnice pri Hrvškem knjižničarskem društvu¹³. Poslanstvo komisije je promocija, raziskovanje in razvoj branja in pismenosti v okviru knjižničarske stroke. Komisija za čitanje organizira seminarje, okrogle mize, tiska nacionalne in mednarodne smernice ter sodeluje na domačih in tujih posvetih. Komisija se vključuje v različne nacionalne bralne projekte (npr. »Čitaj mi!«; »I ja želim čitati« za osebe s težavami pri branju in disleksijo).
- Mariborska knjižnica je ustanovila Center za spodbujanje bralne pismenosti, katerega namen je v obliki izobraževalnih in strokovno izpopolnjevalnih dogodkov ter s strokovnimi prispevki ali monografijami omogočiti izboljšanje kompetenc strokovnih delavcev.

Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo¹⁴ (MKL) deluje kot nacionalno središče za teorijo in prakso mladinskega knjižničarstva. Leta 1963 je Pionirska knjižnica dobila naloge republiške matične službe za javne pionirske in šolske knjižnice. To funkcijo je opravljala do leta 1985, ko so upravne spremembe vplivale tudi na formalno delitev nalog v knjižničarstvu.

Učinkovitost središčne vloge centru zagotavljajo:

- Materialna osnova: arhiv mladinskih knjig in periodike ter zbirka strokovnega gradiva o mladinski književnosti in knjižničarstvu; informacijski center (dokumentacija Pionirske, specialni katalog Pionirske, t. i. Mala knjižnica).
- Praktično delo: bibliopedagoške dejavnosti (MEGA kviz, Moja naj knjiga, Kosovirjeva žlica, DVD Knjiga te čaka. Poišči jo!); obdelava in vrednotenje ter promocija literature za otroke in mladino (»zlata hruška«, Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig); izobraževanje (Strokovne srede, simpoziji); aktivno sodelovanje v za stroko pomembnih inštitucijah (JAK, Slovenska sekcija IBBY, Andragoški center Slovenije, Bralno društvo Slovenije, Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS, Skupnost muzejev Slovenije, Sekcija za mladinsko književnost pri DSP); medresorsko povezovanje; sodelovanje v nacionalnih projektih (»Branje za znanje in branje za zabavo«, »Rastem s knjigo«, »Dnevi evropske kulturne dediščine«).
- Teoretsko raziskovalno in eksperimentalno delo: raziskovanje in oblikovanje kriterijev za vrednotenje mladinske književnosti; raziskovanje vsebinske obdelave mladinske književnosti (statistike, geslovniki, piktogrami, signalizacije); raziskovanje uspešnih modelov vzgajanja mladega bralca v samostojnega uporabnika knjižnice ter različnih oblik promocije branja in bralne pismenosti, kot so npr. postavitve gradiva, multimedijski objekti in didaktične igre.

Koncept delovanja Pionirske – centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo je dobra osnova za oblikovanje in delovanje Centra za promocijo branja odraslih v MKL.

V. CENTER ZA PROMOCIJO BRANJA ODRASLIH V MKL

V Strateškem načrtu 2017-2021¹⁵ je znotraj strateškega področja KNJIŽNICA ZA VSE: storitve za prebivalce in obiskovalce mesta opredeljen pomen branja za vse starostne skupine uporabnikov MKL:

¹³ Dostopno na: http://www.hkdrustvo.hr/hr/strucna_tijela/40/uvod/

¹⁴ Dostopno na: <https://www.mklj.si/pionirska-knjiznica>

¹⁵ Dostopno na: https://issuu.com/knjiznicajubljana/docs/strateski_nacrt_mkl_2017-2021_0e63ddf73b4568

Cilj 2: Branje vedno in povsod

Aktivnosti	Ciljna skupina
Razvoj bralnih projektov od 0–100 let	otroci, mladi, odrasli, starejši
Utrjevanje, povezovanje in promocija bralnih skupin	mladi, odrasli, starejši
Nadgradnja in razvoj promocije branja na nacionalni ravni	otroci, mladi
Sodelovanje z akterji na področju knjige in literature ter krepitev literarnih vsebin v okviru naziva Unescovo mesto literature	zainteresirana javnost

Predpogoj za izvajanje promocije branja je leposlovna zbirka z zadostnim številom kvalitetnih, zanimivih in aktualnih naslovov v različnih jezikih, ki zadoščajo potrebam uporabnikov v nekem lokalnem okolju¹⁶.

Leposlovno gradivo v MKL

Zaloga leposlovnih knjig je v letu 2019 štela 869.212 izvodov, kar pomeni 56,97% od celotne zaloge knjig (1.525.624) in bralci leposlovja predstavljajo več kot polovico vseh uporabnikov knjižnice.

Prav zato ima MKL zbranih kar nekaj podatkov o uporabi leposlovnega gradiva:

- Izposoja gradiva: V letu 2019 so si odrasli izposodili 2.836.716 enot gradiva, od tega leposlovja 1.433.837 enot, kar znaša 58%.
- Posredovanje informacij: delež posredovanih informacij s področja leposlovja je bil v letu 2019 13.884, kar znaša 56,5 % od vseh zabeleženih informacij (24.562); za mladino je bilo posredovanih 42,0 % , za odrasle 54,3 % in kombinirano za mladino in odrasle 3,7 % informacij iz leposlovja. V knjižnicah mestnih območij je odstotek posredovanih informacij iz leposlovja v primerjavi z vsemi zabeleženimi informacijami manjši kot v krajevnih knjižnicah, kar je logična posledica večjega obsega strokovnega gradiva v knjižnicah mestnih območij. Povprečen podatek iz beleženja informacij (56,5 %) je relativno podoben deležu na dom izposojenega leposlovja, kjer je le-ta 58 %.

Poleg kvantitativnih podatkov so v MKL na voljo tudi kvalitativni podatki. V zadnji anketi o zadovoljstvu uporabnikov¹⁷ iz leta 2016 so uporabniki knjižnice odgovarjali tudi na vprašanja povezana z gradivom, tudi leposlovnim, ki predstavlja v celotni MKL 58% vsega izposojenega gradiva za odrasle (v anketi so sodelovali odrasli uporabniki knjižnice).

Kako ocenjujete naše storitve in ponudbo?

Pri ocenjevanju ponudbe in izbora gradiva je 49,2% anketiranih ocenilo ponudbo in izbor kot odlično, 46,5% pa z oceno ustrezno.

Kako ocenjujete e-storitve in e-ponudbo?

¹⁶ V slovenskem knjižničarskem okolju je že dlje časa prisotna zamisel o optimizaciji nalog nabave in obdelave knjižničnega gradiva, kar bi strokovnim delavcem dalo več časa za premislek o kakovostni izgradnji knjižnične zbirke. Vedno več gradiva v obliki e-knjig (kjer med naslovi prednjači leposlovno gradivo) prinaša spremembe pri upravljanju knjižnične zbirke, predvsem z vidika večje fleksibilnosti in odzivnosti glede na hipne potrebe okolja.

¹⁷ Dostopno na: https://issuu.com/knjiznicaizljubljana/docs/anketa_o_zadovoljstvu_teren_analiz_4e3f5ddce3e8ce

Pri ocenjevanju priporočanega gradiva na spletni strani je 20,9% anketiranih ocenilo priporočanje kot odlično in 30,9% kot ustrezno. 45,9% storitev ne pozna, med temi je največ zaposlenih 40,3% in upokoјencev 22,7%.

Kako ocenjujete delo zaposlenih?

Pri ocenjevanju »svetovanje pri izboru gradiva« je 71,5% anketiranih ocenilo svetovanje kot odlično in 23,6% kot ustrezno.

Pri ocenjevanju »pomoč pri iskanju gradiva« je 78% anketiranih ocenilo pomoč kot odlično in 20,6% kot ustrezno.

Pri ocenjevanju »poznavanje gradiva in vsebin« je 64,1% anketiranih ocenilo poznavanje kot odlično in 30% kot ustrezno.

V anketi o navadah uporabnikov¹⁸ iz leta 2017 so anketiranci med razlogi za obisk knjižnice navedli:

- Zaradi izposoje na dom jih 72% redno obiskuje knjižnico in 20% pogosto.
- Zaradi brskanja po policah jih 21% redno obiskuje knjižnico in 31% pogosto.
- Zaradi udeležbe v bralnih skupinah jih 3% redno obiskuje knjižnico in 2% pogosto.
- Zaradi namigov in spodbud za branje jih 10% redno obiskuje knjižnico in 22% pogosto.

Zbrani podatki nam ne povejo dosti o tem, kakšna je leposlovna zbirka MKL in kakšen je prirast leposlovnega gradiva, podajo pa osnovno informacijo o izboru gradiva, razlogih za obisk knjižnice in usposobljenosti knjižničnega osebja. Za upravljanje z zbirko ima MKL oblikovan dokument Pravilnik o upravljanju knjižnične zbirke¹⁹, ki opredeljuje osnovne strateške smernice:

- Izvajanje izbora in nakupa izbrane založniške produkcije, primerne za splošno knjižnico, v skladu s Pravilnikom o upravljanju knjižnične zbirke v MKL.
- Vzdrževanje aktualne knjižnične zbirke za prebivalce Mestne občine Ljubljana in širšega območja z vsebinami, ki odražajo potrebe okolja knjižnice, z evalvacijo uporabe knjižničnega gradiva ter izločanjem zastarelih vsebin knjižnične zbirke.
- Izboljšanje kakovosti ponudbe knjižničnega gradiva za posebne potrebe uporabnikov z oblikovanjem posebnih knjižničnih zbirk in virov.
- Zagotavljanje kakovostne informacije o zbirki s kakovostno strokovno obdelavo gradiva.
- Knjižnica bo zbirala, obdelovala, hranila in posredovala gradivo in informacije o svoji lokalni skupnosti in s tem ohranjala lokalno dediščino.
- Načrtno bo oblikovala zbirke gradiva in informacij za ranljive skupine prebivalstva (starejši, etnične skupine, brezposelni, socialno ogroženi, uporabniki s posebnimi potrebami).
- Organizirala bo dejavnosti s knjižničnim gradivom za razvoj bralne kulture.
- Oblikovala bo zbirke osrednje območne knjižnice in pridobivala obvezni izvod v okviru posebnih nalog OOK glede zahtevnejšega izbora knjižničnega gradiva in obveznega izvoda.

Pričakovani učinki, ki jih MKL dosega s proaktivnim upravljanjem zbirke:

- Dostopnost vse relevantne slovenske založniške produkcije uporabnikom knjižnice.
- Razvoj knjižničnih zbirk v krajevnih knjižnicah, ki bodo čim bolj usklajene z značilnostmi okolja in s tem bolj učinkovita izraba knjižničnega gradiva vsake posamezne krajevne knjižnice.
- Zagotavljanje dostopnosti knjižnične zbirke in knjižnične dejavnosti vsem prebivalcem: razvoj načela večkulturnega sodelovanja in uveljavljanje večkulturnosti v knjižnici s spodbujanjem k aktivnemu branju in kulturni izmenjavi.

¹⁸ Dostopno na: https://issuu.com/knjiznicaLjubljana/docs/analiza_anketa_o_navadah_uporabnikov

¹⁹ Dostopno na: <https://www.mklj.si/o-nas/informacije-javnega-znacaja/item/327-pravilnik-o-upravljanju-knjiznicne-zbirke#.XqMLr2gzY2w>

- Boljša dostopnost aktualnega gradiva za uporabnike in bolj učinkovita razporeditev knjižničnega gradiva v mreži knjižnic.
- Boljša izraba prostorov v mreži knjižnic MKL.
- Uravnoteženi rezultati knjižničnega poslovanja med enotami: primerljiv obrat gradiva med primerljivimi enotami knjižnične mreže.
- Informacijska učinkovitost kataloga tako za uporabnike kot informatorje – zadovoljstvo uporabnikov.

V letu 2019 je razmerje med nakupom naslovov leposlovja (34 %) in stroke (66 %) ustrezalo razmerju standardov za splošne knjižnice, ki v večjih knjižnicah predvideva višji odstotek naslovov strokovnega gradiva v odnosu do leposlovja. V letu 2019 so bila kupljena vsa kakovostna dela slovenskih avtorjev in prevodi tujih del, ki jih je subvencionirala Javna agencija za knjigo in so ustrezala poslanstvu splošne knjižnice ter potrebam uporabnikov. Od skupnega prirasta 6.565 (skupaj z darovi in dokupi) naslovov leposlovja je bilo 3.693 naslovov za odrasle.

Nakup e-knjig je v največji meri usmerjen v leposlovje za odrasle. V letu 2019 je knjižnica zakupila 1.186 licenc za e-knjige na portalu Biblos. Od skupaj 3.575 naslovov je bilo članom MKL dostopnih 2.474 naslovov e-knjig s portala Biblos (69 %), izbranih po kriterijih nabavne politike MKL. E-knjige si izposoja 3,6 % aktivnih članov MKL.

Pri zagotavljanju leposlovne zbirke, ki je v javnem interesu, MKL že nekaj let omejuje nakup števila izvodov na naslov lahkega leposlovja, tudi na račun nekoliko manjše izposoje²⁰.

Učinkovito upravljanje s knjižnično zbirko ni omejeno zgolj na kvaliteten prirast naslovov, ampak predvsem na aktivaciji celotne leposlovne zbirke. Pri tem MKL uporabljam sistem priporočanja, svetovanja in vrednotenja.

Pridobivanje in obdelava leposlovnega gradiva v MKL je domena Službe za pridobivanje in obdelavo gradiva, sistem priporočanja, svetovanja in vrednotenja pa je domena novoustanovljenega Centra za promocijo branja odraslih (CPBO).

Naloge CPBO so priprava vsebin za:

1. Priporočanje
2. Svetovanje
3. Vrednotenje
4. Spodbujanje ustvarjalnosti
5. Raziskovanje
6. Povezovanje in sodelovanje

Od leta 2015 MKL v letne Programe dela uvršča sklop Priporočamo, Svetujemo, Vrednotimo, v katerem so načrtovane storitve na področju promocije branja za vse ciljne skupine uporabnikov, v tem dokumentu so izpostavljene storitve za odrasle.

Priporočanje

Priporočanje gradiva je med uporabniki knjižnice najbolj priljubljena in uporabljena storitev promocije branja.

Za priporočanje so v uporabi različna promocijska orodja²¹:

²⁰ Če je bilo leta 2009 za celotno mrežo MKL kupljenih za en naslov lažjega leposlovja (družbeni roman) povprečno 64 izvodov, jih je bilo v letu 2019 povprečno le še 45.

²¹ V oklepaju ob posameznih orodjih so našteje najbolj prepoznavne storitve promocije branja odraslih zadnjih let v MKL.

- e-katalog (*Priporočamo* na spletni strani MKL za promocijo kvalitetnih knjig, glasbe, filmov in igrac: 70 enot gradiva na leto);
- bralne akcije (poletna bralna akcija *Maček v žaklju*: 9.000 paketov, obeleževanje različnih obletic in mednarodnih let, ponudba gradiva v poletnem času na bazenih in v Ljubljanskem živalskem vrtu, ponudba gradiva na delovnem mestu);
- aktualizacija posameznih zvrsti leposlovja;
- literarni pogovori, pogovori z avtorji, okrogle mize;
- razstave gradiva (ob posebnih priložnostih, v sklopu projektov, tematskih sklopov in literarnih ter drugih nacionalnih oziroma svetovnih dogodkov);
- priporočilni bralni sezname;
- gradiva za promocijo branja (plakati, letaki, kazalke, knjiga tedna, video zapisi);
- družbena omrežja, podcasti, blogi;
- priložnostna podarjanja knjig (festivali, sejmi, mestni dogodki);
- bralne skupine (v letu 2019 je v MKL delovalo 17 bralnih skupin, tudi v angleškem, nemškem in francoskem jeziku);
- bralni projekti (*Mesto bere*, *Mesec branja v MKL*, *Slovanski sodobni romani*, *Ena knjižnica – ena knjiga*);
- vključevanje v bralne aktivnosti na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni (Svetovna prestolnica knjige, Ljubljana: mesto literature, Mesec branja, Rastem s knjigo, Bralna značka, Noč knjige, projekt ICORN - mednarodna mreža mest zatočišč za preganjane pisatelje).

Naloge CPBO: Center pripravi letni program aktivnosti na področju priporočanja leposlovnega gradiva za odrasle v sodelovanju s Službo za razvoj, Službo za odnose z javnostmi, Trubarjevo hišo literature (THL) in knjižnicami mestnih območij ter določi nosilce posameznih aktivnosti. Prednostne naloge centra so koordinacija bralnih skupin, koordinacija bralnih akcij in razvoj bralnih projektov in njihova implementacija v mrežo knjižnic MKL.

Svetovanje

Svetovanje za branje je na uporabnika naravnana večplastna dejavnost, ki vključuje referenčni pogovor med bralcem in knjižničarjem, lahko pa je omejena zgolj na priporočilne sezname literature ali objavo anotacij posameznih del. Svetovanje za branje poteka na osebni ravni ne glede na komunikacijski kanal ter zahteva od zaposlenih v knjižnici dobro poznavanje literature in hitro ugotavljanje bralčeve potrebe z namenom izbire ustreznega gradiva²².

Končni cilj vsakega svetovanja za branje je povečan dostop do avtorjev in naslovov, ki zadovoljujejo potrebe bralcev. Pri vsakem svetovanju za branje se uresničujejo štiri naloge:

- Pridobitev informacij o interesih bralca.
- Razmislek o knjigah, ki omogočajo podobnost in povezavo med naslovi.
- Sposobnost vzpostavitve povezave med naslovi, ki zanimajo bralca in med znanjem knjižničnega osebja.
- Zmožnost dobre predstavitve povezave med naslovom in interesi bralca.

Svetovanje za branje se kot ena od prioritet knjižnice odraža v dodatnem izobraževanju in usposabljanju knjižničnega osebja na oddelkih za leposlovje za odrasle (fokusni tečaji in delavnice, obiski knjižnih sejmov, obiski knjižnic v tujini in benchmarking, obiski specialnih konferenc). Usposabljanje obsega spekter od poglobljenega poznavanja leposlovne zbirke, iskalnih strategij in

²² Saricks, J. G. (2005). *Readers' advisory service in the public library*.

uporabe kataloga, vodenja referenčnega pogovora pa do bolj specialnih vsebin kot sta npr. (ne)formalna biblioterapija in branje literature med teorijo evolucije in nevroznanostjo.

Naloge CPBO: Center na podlagi spremljanja domačih in tujih trendov v leposlovnem knjižničarstvu predlaga Učnemu centru izobraževalne vsebine za knjižnično osebje.

Vrednotenje

Z vrednotenjem leposlovja za odrasle stopa MKL v povsem novo smer promocije branja kvalitetnega leposlovja v slovenskem knjižničarskem prostoru, ki je bil do nedavnega usmerjen zgolj v priporočanje²³.

MKL je kot splošna knjižnica dolžna zagotoviti različne vrste gradiva (po formi, vsebini in stopnji zahtevnosti) vsem prebivalcem lokalnega okolja. Z vrednotenjem se vzpostavlja sistematična in bolj poglobljena kvalitativna presoja, ki izpostavljanja kakovostnejše knjige, ki pripomorejo h kulturni vzgoji in razvoju bralcev v kompetentne bralce, ki so sposobni razločevanja med nezahtevno lahko / trivialno in zahtevnejšo umetniško literaturo in izgubljajo zadržke pred poseganjem po slednji. Naloga knjižničnega osebja je, da priporoča, promovira in aktivira tisto gradivo, ki ga je ovrednotilo kot kvalitetno.

Delovna skupina za vrednotenje leposlovja za odrasle je pripravila dokument »Strokovna izhodišča za vrednotenje književnosti za odrasle v splošnih knjižnicah« (Strokovna izhodišča), ki predstavlja osnovo za vrednotenje v CPBO. Strokovna izhodišča izhajajo iz dobre prakse vrednotenja literature za otroke in mladino, ki ga že vrsto let izvaja Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo (Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig in »zlata hruška«).

V Strokovnih izhodiščih je delovna skupina zapisala:

Namen vzpostavitve strokovnih izhodišč za vrednotenje književnosti za odrasle za potrebe splošnih knjižnic je kvalitativni razvoj bralne kulture pri bralcih, jim predstaviti in približati jezikovno ter vsebinsko bogato literaturo, ki izhaja v domači tekoči knjižni produkciji. S tem bralce usmerjamo h kakovostni literaturi, ki omogoča nov, širši pogled na svet. Razširjanje in branje kakovostnih knjig ter razvoj kulture branja je del javnega interesa, saj povečuje aktivno vlogo pri vseživljenjskem učenju. Z branjem si bogatijo besedni zaklad, pridobivajo nova znanja in miselno širino. V splošnih knjižnicah so zaposleni strokovnjaki z različnih strokovnih področij in izobrazbenih profilov vezanih na knjigo, kompetentnih, da knjige tudi vrednotijo.

V Strokovnih izhodiščih je delovna skupina v poglavju Vrednotenje književnosti v splošnih knjižnicah opredelila kot pomembne elemente za delo v CPBO:

- metodologijo vrednotenja leposlovja,
- organizacijo dela,
- tehnično podporo in
- promocijo.

Za sam proces vrednotenja so pomembni oblikovanje strokovnega odbora, njegova sestava in delovanje. Strokovni odbor je pristojen za izvajanje vrednotenja knjig, njegova osnovna naloga je vrednotenje književnosti (dogovorjenega korpusa za posamezno obdobje). Strokovni odbor je sestavljen iz notranjih in zunanjih članov, strokovnjakov s področja literature za odrasle in je nekakšna različica ekspertnih skupin, kot jih poznajo tudi v drugih knjižnicah ali strokovnih združenjih v tujini.

²³ Uspešen primer priporočanja na nacionalni ravni je portal dobreknjige.si. Dostopno na: <https://www.dobreknjige.si/>

Naloge CPBO: Organizacija vrednotenja leposlovja za odrasle je na podlagi Strokovnih izhodišč v domeni centra, ki tudi koordinira delovanje strokovnega odbora.

Spodbujanje ustvarjalnosti

Ljudje si vedno bolj želijo biti aktivno udeleženi v različnih dejavnostih in imeti možnost lastnega izražanja. Prav literarni natečaji so s spodbujanjem ustvarjalnosti gotovo najbolj učinkovita oblika vključevanja prebivalcev v knjižnico (*Oddaj na natečaj, Zgodbe mojega kraja*) in pomemben korak od branja k pisanju.

Naloge CPBO: Center daje pobude in se povezuje z delovnimi skupinami za posamezne ciljne skupine uporabnikov, THL in knjižnicami mestnih območij.

Raziskovanje

Raziskovanje²⁴ pomaga knjižnici pri ocenjevanju in nadgradnji obstoječih in pri načrtovanju bodočih storitev in programov promocije branja ter služi za:

- ugotavljanje kvalitete in vpliva obstoječe prakse;
- oblikovanje in vrednotenje poslanstva knjižnice;
- merjenje uspešnosti in učinkovitosti storitev in programov;
- ugotavljanje sprememb v okolju;
- povečanje vrednosti knjižničnih programov.

Za merjenje in ocenjevanje se uporabljajo kvantitativni kazalniki (uporaba: število udeležencev, število in trajanje aktivnosti; človeški viri; stroški; komparativni pokazatelji s primerjanjem podatkov z relevantnimi programi na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni) in kvalitativni kazalniki (ankete o zadovoljstvu, o branju leposlovja, o kvaliteti svetovanja za branje, o vplivu postavitve gradiva na izbiro leposlovja).

Raziskovalno delo ima za posledico razvoj različnih elementov promocije branja odraslih od sprememb pri vsebinski obdelavi literature za odrasle in postavitvi leposlovja za odrasle v prostem pristopu do različnih bralnih projektov in programov.

Naloge CPBO: Raziskave in obdelava podatkov so osnova za kratkoročno in dolgoročno načrtovanje v centru, saj je šele na podlagi raziskav mogoče oblikovati nove storitve in načrtovati usposabljanje knjižničnega osebja. Pri tem center sodeluje s Službo za razvoj, Službo za pridobivanje in obdelavo gradiva, THL in knjižnicami mestnih območij.

Povezovanje in sodelovanje

Za bolj uspešno in učinkovito promocijo branja se knjižnica povezuje z različnimi deležniki s področja knjige. Seznam partnerjev obsega: organizacije, ki se ukvarjajo s promocijo branja in pismenosti; izobraževalne ustanove; odločevalce, ki pripravljajo nacionalne smernice in kampanje za razvoj bralne kulture in promocijo branja; celotno verigo pri nastanku knjige (avtor, založnik, knjigarna); različna društva; organizatorje knjižnih festivalov; zainteresirane posameznike in skupine (bralci in potencialni bralci).

Naloge CPBO: Center se povezuje in sodeluje z vsemi deležniki na področju promocije branja odraslih v lokalnem, nacionalnem in mednarodnem okolju, ter pri tem kot partner vstopa v različne domače in

²⁴ Osnovne ugotovitve so povzete po *Primjena istraživanja u promicanju pismenosti i čitanja u knjižnicama: smjernice za knjižničare*. (2012). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo. Dostopno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:230:446031>

tuje bralne projekte.

VI. ZAKLJUČEK

Kot javni servis z razvejano lokalno mrežo je MKL eden ključnih akterjev na področju promocije branja, ki z izvajanjem dejavnosti, povezanih s knjigo in branjem, spodbuja branje kakovostne literature. Za izpolnjevanje tega cilja MKL vzpostavlja Center za promocijo branja odraslih in s tem s strokovnega vidika izvaja naloge leposlovnega knjižničarstva za odrasle.

Knjižnica s takim delovanjem postane za končne uporabnike – bralce ključen del njihove bralne krajine, posrednica kvalitetne literature, kot vir navdiha za branje in združevalna točka za ljudi, ki imajo radi literaturo.

VII. LITERATURA

Atkinson, F. (1981). *Fiction librarianship*. Clive Bingley.

Demco Software. (14. 8. 2018). *5 Ways to Engage Adults With Your Library's Reading Programs*. Pridobljeno 20. 4. 2020 s spletne strani: <https://www.demcosoftware.com/articles/5-ways-engage-adults-librarays-reading-programs/>

Evans, G. (2007). *Developing Cultures of Literacy: an International Research Project. Preliminary Report. Summer 2007*. Pridobljeno 20. 4. 2020 s spletne strani: <http://archive.ifla.org/VII/s33/project/DevelopingCulturesLiteracyRep.pdf>

Knight, C. (2008). *Adult Reading Incentive Programs: On a shoestring budget*. Pridobljeno 20. 4. 2020 s spletne strani: <https://cdn.ymaws.com/www.cla-net.org/resource/resmgr/imported/ReadingIncentivePrograms.pdf>

Kobol, J. (2015). *Organizirano prostovoljno branje za odrasle v slovenskih splošnih knjižnicah* [Diplomsko delo]. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Moyer, J. E. (2005). Adult Fiction Reading: A Literature Review of Readers' Advisory Services, Adult Fiction Librarianship, and Fiction Readers. *Reference & User Services Quarterly*, 44(3), 220–231.

Primjena istraživanja u promicanju pismenosti i čitanja u knjižnicama: smjernice za knjižničare. (2012). Hrvatsko knjižničarsko društvo. Pridobljeno 20. 4. 2020 s spletne strani: <http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1374>

Saricks, J. G. (2005). *Readers' advisory service in the public library*. American Library Association.

Shearer, K. D. (1996). *Guiding the reader to the next book*. Neal-Schuman Publishers.

Shearer, K. D. in Burgin, R. (2001). *The readers' advisor's companion*. Libraries Unlimited.

Smith, D. (2015). Readers' Advisory: The Who, the How, and the Why. *Reference & User Services Quarterly*, 54(4), 11–16.

Mestna knjižnica Ljubljana. (2020). *Strokovna izhodišča za vrednotenje književnosti za odrasle v splošnih knjižnicah* [Interno gradivo].

Švab, K. in Žumer, M. (2016). Izbira leposlovja – še vedno izziv za knjižnice?: kriteriji, ki so pomembni za uporabnike. *Knjižnica*, 60(2-3), 127–149.

Yu, L. in O'Brien, A. (1996). Domain of Adult Fiction Librarianship. *Advances in Librarianship*, 20, 151–189.